

In memoriam dr. Tone Ferenc (1927-2003)

V sivem, deževnem popoldnevu dne 26. oktobra 2003 smo se na ljubljanskih Žalah poslovili od dr. Toneta Ferenca, našega kolega, sodelavca in prijatelja. Odšel je nepričakovano, sredi dela in načrtov, čeprav se je zdelo, da njegova ustvarjalna kondicija nima meja.

Zgodovinar dr. Tone Ferenc je bil raziskovalec, za katerega je bilo arhivsko gradivo najpomembnejši in neizčrpen vir za njegovo znanstveno delo. Tak odnos do arhivskih virov si je izoblikoval že zelo zgodaj, ko si je še kot študent 3. letnika zgodovine na Filozofski fakulteti v Ljubljani poiskal delo v ljubljanskem oddelku Vojnogodovinskega instituta JLA pri pripravi slovenskega dela Zbornika dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilnem boju jugoslovanskih narodov 1941-1945. Tu se je prvič srečal z arhivskimi dokumenti iz obdobja druge svetovne vojne, predvsem z dokumenti narodnoosvobodilnega boja, italijanskega in nemškega okupatorja. Njihovemu zbiranju in preučevanju je ostal zvest do konca.

Tudi njegova prva zaposlitev po diplomi leta 1956 je bila mesto arhivista v Muzeju narodne osvoboditve. Z veliko vnemo je začel z urejanjem, razvrščanjem in popisovanjem arhivskega gradiva. Kmalu mu je vodstvo muzeja zaupalo zahtevno in odgovorno nalogo pri pripravi gradiva za obrambo v sodnem procesu proti beneškim partizanom v Italiji. Vodenje te naloge mu je, kot je sam večkrat dejal, odprlo širok vpogled v arhivsko gradivo in njegovo uporabnost. Leta 1958 je opravil arhivski strokovni izpit. Leta 1959 je skupaj z arhivskim oddelkom Muzeja narodne osvoboditve prešel kot arhivist v na novo ustanovljeni Institut za zgodovino delavskega gibanja. Že naslednje leto je vstopil

med raziskovalce Zgodovinskega oddelka tega Instituta. Po doktoratu leta 1965 je pridobil vse znanstvene nazive do redne profesure na univerzi, vendar je ob raziskovalnem delu nadaljeval tudi arhivistično strokovno pot. Leta 1969 je postal arhivski svetovalec za delo na gradivu politične zgodovine novejši dobe, leta 1974 višji arhivar in leta 1976 arhivski svetnik. Od leta 1968 do leta 1975 je bil tudi vodja arhivskega oddelka na Institutu za zgodovino delavskega gibanja. Ves čas je dejavno sodeloval v Skupnosti arhivov Slovenije in Arhivskem društvu Slovenije, kjer je bil dolga leta odbornik in v letih od 1988 do 1994 tudi društveni podpredsednik. Bil je član izdajateljskega sveta društvenega glasila Arhivi od začetka njegovega izhajanja leta 1978. Z referati je sodeloval na društvenih zbornikih in objavljaj svoje prispevke v Arhivih.

Vsa leta je neutrudno iskal, zbiral in raziskoval arhivske vire iz obdobja druge svetovne vojne, ne samo v arhivih v Sloveniji in Jugoslaviji, ampak tudi v tujini, v Rimu, Bonnu, Koblenzu, Berlinu, Londonu, Washingtonu, Moskvi. Žal mu ni bilo ne časa, ne napora, ni se ustrašil ne količine gradiva, ne zamudnega prepisovanja dokumentov s svinčnikom, oziroma pozneje kopiranja. Izpiske in kopije si je vestno urejal ter tematsko razvrščal in si iz njih v svojem več kot 45-letnem raziskovanju druge svetovne vojne na Slovenskem ustvaril svoj pravi mali arhiv.

Bibliografija dr. Ferenca je tako obširna, da ga upravičeno štejemo za eno izmed osrednjih osebnosti slovenskega zgodovinskega arhiviranja za obdobje 1941-1945. Med njegovimi deli zavzemajo pomembno mesto tematsko urejene zbirke virov, objave posameznih dokumentov v strokovnih revijah in tudi sodelovanje pri pripravah večjih serij virov od Zbornika dokumentov NOV, Dokumentov ljudske revolucije, Jeseni 1942 do zbornikov del Josipa Broza Tita, Borisa Kidriča, Edvarda Kardelja. Zadnji je žal ostal v rokopisu.

Objavljanje virov je imel za pomembno dejavnost. Zagovarjal je objavljanje virov z avtentično vsebino v izvirni obliki in jeziku. Zlasti z objavljanjem okupatorjevih virov v izvirnem jeziku je hotel seznaniti neposredno tudi tujo javnost z dogajanjem na Slovenskem med drugo svetovno vojno. Tako je leta 1980 objavil zbirko nemških dokumentov o raznarodovalni nacistični politiki v Sloveniji (Quellen zur nationalsozialistischen Entnationalisierungs politik in Slowenien 1941-1945). Leta 1987 je izšla zbirka dokumentov italijanskih vojaških poveljstev in civilnih funkcionarjev o odnosu do Slovencev, slovenskega naroda in njegovega osvobodilnega boja v Ljubljanski pokrajini 1941-1942, z naslovom Fašisti brez krinke (leta 1994 je izšla tudi v italijanščini pod naslovom La provincia "italiana" di Lubiana).

Objavljanju virov se je še intenzivneje posvetil po upokojitvi, zlasti dokumentov italijanskega okupatorja v Sloveniji. Leta 1999 je objavil prvi zvezek iz zbirke virov o zločinih italijanskega okupatorja v Ljubljanski pokrajini Ubija se premalo, o obsojenih na smrt, talcih in ustreljenih v Ljubljanski pokrajini 1941-1943. Za naslov je uporabil grozovito pripombo poveljnika XI. armadnega zbora generala Maria Robottija, ki jo je

avgusta 1942 pripisal na rob dnevnega poročila poveljstva divizije Alpskih lovcev, o ravnanju s prijetimi vaščani v italijanski ofenzivi na območju Ledineka in v Rakitnici. Že naslednje leto je objavil drugi zvezek te zbirke Rab – Arbe – Arbissima, o racijah, konfinacijah in internacijah v Ljubljanski pokrajini 1941-1943. Za naslov je tudi tokrat vzel pripombo generala Robottija, ki jo je pripisal na rob k predlogu za interniranje nekaj Slovencev na Rab in je s to pripombo ocenil taborišče na Rabu kot najhujše med italijanskimi koncentracijskimi taborišči. Tretji zvezek, ki obravnava zločine italijanskega okupatorja na Primorskem, je že oddal v tiskarno, vendar njegovega izida ni dočkal. Motiv za objavo teh italijanskih virov je razložil na predstavitvi prvih dveh zvezkov. Dejal je, da kot Slovenec ne more mirno prenašati, da bi nam izstavljali račune tisti, bodisi s severa bodisi z zahoda ali vzhoda, ki so na naša slovenska tla prinesli vojno in so glavni krivci za naš bratomorni boj. Vedno je bil prepričan, da so najboljši odgovor na vse različne manipulacije verodostojni arhivski dokumenti.

Leta 2001 je ob 60. obletnici italijanske okupacije, ustanovitve Ljubljanske pokrajine in njenega sosveta (konzulte), sestavljenega iz slovenskih predstavnikov političnega, kulturnega in gospodarskega življenja, objavil dokumente o delovanju tega sosveta (Gospod Visoki komisar prosi ...)

Še v letošnjem letu je ob 60. obletnici Zbora odposlancev slovenskega naroda v Kočevju (1.-3. oktobra 1943) izšel zbornik, v katerem je objavil vse vire o zboru, od prvih zamisli o njem do odmevov nanj.

Kolegi, sodelavci in prijatelji, ki smo se skoraj vsak dan srečevali z njim, smo občudovali njegovo široko znanje, poznavanje virov in literature, predvsem pa njegov izjemni spomin. Izjemno je bilo tudi to, da je bil to svoje znanje pripravljen deliti z vsakomer, ki se je obrnil nanj. In teh je bilo mnogo. Pri tem smo imeli prednost arhivisti, saj je imel delovno sobo v istem krilu stare Kazine, kot II. oddelek Arhiva Republike Slovenije. Ob njegovi pomoči smo zadnja leta pogosto reševali zlasti problematiko, povezano s pravicami žrtev okupatorjevega nasilja na naših tleh – izgnancev, taboriščnikov, internirancev, ukradenih otrok, beguncev, mobilizirancev. Njegove razlage in mnenja, ki so temeljila na poznavanju vseh odločilnih virov, so večkrat odprli nove poglede na medvojne dogodke in pomagali do moralnega in materialnega priznanja številnim. Vedno si je vzel čas in obširno analiziral in razložil vprašanja. Navadno so se njegove strokovne razlage končale v prijetnem pogovoru.

Tudi sicer je bil prijeten, duhovit in zanimiv sogovornik. V družbi prijateljev je rad obujal spomine, zlasti na rodno Prlekijo, na svoj dom. Ko je bil razporejen, so se mu besede včasih kar same ubrale v verze, v pesem. Tudi zapisal je pesmi. Posvetil jih je svoji družini, prijateljem, očetovi domačiji, vinskim goricam. Verz "Do poslednjega slovesa se oklepaj bo peresa" je zapisal zase. Pogrešali ga bomo.

Marjeta Adamič
Marija Oblak Čarni

In memoriam dr. Marija Verbič (1914-2003)

Dne 27. februarja 2003 smo se na ljubljanskih Žalah poslovili od dr. Marije Verbič, zgodovinarke in arhivske svetnice v pokoju, dolgoletne delavke Arhiva Republike Slovenije.

Marija Verbič je bila rojena v trdni in ugledni kmečki družini v trnovskem predmestju v Ljubljani. Šolala se je v Ljubljani. Že med študijem zgodovine je pokazala smisel za raziskovanje arhivskih dokumentov. Za seminarsko nalogo o kronanju Štefana Prvočenčanega je dobila Svetosavsko nagrado. Že kot študentka je objavila obdelavo najstarejšega urbarja iz Velesovega (iz leta 1458). Po diplomi leta 1938 je po dveh letih brezposelnosti službovala kot profesorica zgodovine na meščanski šoli v Lenartu v Slovenskih goricah, odkoder se je po nemški okupaciji leta 1941 umaknila v Ljubljano. Med vojno je delala na očetovi kmetiji. Po osvoboditvi se je za krajši čas vrnila na meščansko šolo v Lenartu, nato pa je do konca šolskega leta 1946 učila na nižji gimnaziji v Zagorju ob Savi. Konec leta 1946 se je na povabilo ravnatelja Osrednjega državnega arhiva v Ljubljani zaposlila v arhivu.

V arhivu je bila poleg ravnatelja edina arhivistka. Arhivski službi pri nas je bilo treba tedaj še postaviti temelje. Osrednji državni arhiv, ki je bil še v prostorih Narodnega muzeja, kjer ni imel niti pogojev za razvoj, je bil brez kadrovske kontinuitete. Edini predvojni arhivar je umrl v nemškem koncentracijskem taborišču. Treba pa je bilo zaščititi tudi gradivo na terenu. Marija Verbič je v prvih letih delala predvsem na zavarovanju

